Sbírka soudních rozhodnutí

STANOVISKO GENERÁLNÍ ADVOKÁTKY
ELEANOR SHARPSTON
přednesené dne 11. září 2018 [1]

Věc C-457/17

Heiko Jonny Maniero
proti
Studienstiftung des deutschen Volkes eV

[žádost o rozhodnutí o předběžné otázce podaná Bundesgerichtshof (Spolkový soudní dvůr, Německo)]

„Směrnice 2000/43/ES – Rovné zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ – Článek 3 odst. 1 písm. g) – Vzdělání – Stipendia udělovaná studentům, kteří složili první státní zkoušku z práva“

1. „O tom tedy nikdo asi nepochybuje, že nejdůležitějším zákonodárcovým úkolem jest uspořádati výchovu mládeže [...], ale nemá býti ani nejasno, co výchova jest […].“ [2]

2. Evropský normotvůrce skutečně v tomto ohledu přijal právní úpravu, která mimo jiné uznává právo na vzdělání jako základní právo [3]. Nedefinoval však pojem „vzdělání“. V projednávané žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce jde o to, aby Soudní dvůr poskytl odpověď na tuto prastarou otázku, která byla nyní vznesena v kontextu unijního práva, a to přesněji v kontextu směrnice Rady 2000/43/ES [4]. Co znamená vzdělání?

Právní rámec

Směrnice 2000/43

3. Účelem směrnice 2000/43 je stanovit rámec pro boj s diskriminací na základě rasy nebo etnického původu [5].

1 – Původní jazyk: angličtina.

2 – „ τι μὲν ο ν τ νομοθέτ μάλιστα πραγματευτέον περ τ ν τῶν νέων παιδείαν, ο δε ς ν μφισβητήσειε […] τίς δ ἔσται παιδεία […] δε μ λανθάνειν.“ Aristotelés, *Politika*, kniha osmá.

3 – Článek 14 Listiny základních práv Evropské unie (Úř. věst. 2000, C 364, s. 1) (dále jen „Listina“).

4 – Směrnice ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ (Úř. věst. 2000, L 180, s. 22; Zvl. vyd. 20/01, s. 23).

5 – Článek 1.

4. Článek 2 odst. 1 zakazuje přímou i nepřímou diskriminaci na základě rasy nebo etnického původu. Článek 2 odst. 2 definuje přímou diskriminaci jako případ, „kdy je s jednou osobou zacházeno z důvodu rasy nebo etnického původu méně příznivým způsobem, než je, bylo nebo by bylo s jinou osobou ve srovnatelné situaci“, a nepřímou diskriminaci jako případ, „kdy by v důsledku navenek neutrálního předpisu, kritéria nebo zvyklosti byla znevýhodněna osoba určité rasy nebo etnického původu v porovnání s jinými osobami, ledaže uvedený předpis, kritérium nebo zvyklost je objektivně odůvodněn legitimním cílem a ledaže prostředky k dosažení tohoto cíle jsou přiměřené a nezbytné“.

5. Článek 3 odst. 1 definuje oblast působnosti směrnice tak, že se vztahuje „v rámci pravomocí svěřených Společenství […] na všechny osoby z veřejného i soukromého sektoru včetně veřejných subjektů, pokud jde o […] g) vzdělání […]“.

Vnitrostátní právo

6. Směrnice 2000/43 byla v Německu provedena zákonem Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz (obecný zákon o rovném zacházení, dále jen „AGG“).

7. Ustanovení § 1 AGG zakazuje veškerou diskriminaci na základě, mimo jiné, rasy nebo etnického původu. Ustanovení § 2 odst. 1 bodu 7, které provádí čl. 3 odst. 1 písm. g) směrnice 2000/43, definuje rozsah zákazu tak, že zahrnuje diskriminaci mimo jiné ve vztahu ke vzdělání. Ustanovení § 3 odst. 1 a 2 definuje přímou a nepřímou diskriminaci zakázanou uvedeným zákonem.

Skutkové okolnosti, řízení a předběžné otázky

8. Heiko Jonny Maniero je italský státní příslušník narozený a žijící v Německu. V roce 2013 získal titul „Bachelor of Laws“ na univerzitě v Arménii.

9. Dne 11. prosince 2013 H. J. Maniero kontaktoval Studienstiftung des deutschen Volkes e.V. (německá Nadace pro akademická stipendia, dále jen „nadace“), registrované sdružení udělující stipendia, s cílem požádat o stipendium „právnický program Bucerius“ na podporu právních výzkumných či studijních projektů v zahraničí [6].

10. Nadace odpověděla dne 17. ledna 2014 tak, že žadatelé musí mít složenou první státní zkoušku z práva. H. J. Maniero v odpovědi uvedl, že „pětiletý titul“, který získal v Arménii, je srovnatelný s druhou státní zkouškou z práva, jelikož v uvedené zemi opravňuje jeho držitele k tomu, aby vykonával funkci soudce nebo působil jako advokát. Uvedl, že požadavek nadace by mohl zakládat diskriminaci na základě etnického nebo sociálního původu, a tak porušovat AGG.

11. H. J. Maniero o stipendium nepožádal. V navazující korespondenci s nadací tvrdil, že ho od podání žádosti o stipendium odradil negativní postoj nadace.

12. H. J. Maniero podal žalobu k Landgericht (zemský soud, Německo), kterou se domáhal, aby nadaci bylo uloženo odstranit diskriminaci na základě jeho věku a původu a nadále se jí zdržet a zaplatit mu 18 734,60 EUR jako náhradu škody a náhradu za cestovní výdaje. Uvedená žaloba stejně jako odvolání, které následovalo, byla zamítnuta.

13. H. J. Maniero následně podal opravný prostředek „Revision“ k Bundesgerichtshof (Spolkový soudní dvůr) (dále jen „předkládající soud“).

6 – Účelem nadace je podle jejího statutu podpora vysokoškolského vzdělání mladých lidí, jejichž velký vědecký nebo umělecký talent a osobnost zakládají očekávání, že tito mladí lidé dosáhnou zvláštních úspěchů při službě společnosti. Cílem „právnického programu Bucerius“ je umožnit zvláště kvalifikovaným absolventům právnického studia v Německu seznámit se se zahraničními právními systémy a jazyky, jakož i získat zkušenosti v zahraničí.

14. Posledně uvedený soud poznamenal, že opravný prostředek může mít úspěch, pouze pokud je udělování stipendií zahrnuto v pojmu vzdělání uvedeném v § 2 odst. 1 bodu 7 AGG, který provádí čl. 3 odst. 1 písm. g) směrnice 2000/43. Pokud tomu tak je, je dále otázkou, zda požadavek složení první státní zkoušky z práva zakládá nepřímou diskriminaci zakázanou ustanovením § 3 odst. 2 AGG, který provádí čl. 2 odst. 2 písm. b) směrnice 2000/43, nebo ne. V tomto kontextu pokládá předkládající soud Soudnímu dvoru následující otázky:

„1) Je udělování stipendií, která nabízí registrované sdružení za účelem podpory výzkumných nebo studijních projektů v zahraničí, zahrnuto v pojmu ‚vzdělání' ve smyslu čl. 3 odst. 1 písm. g) směrnice 2000/43/ES?

2) V případě kladné odpovědi na první otázku:

Představuje složení první státní zkoušky z práva v Německu jako podmínka účasti při udělování stipendií uvedených v první předběžné otázce nepřímou diskriminaci uchazeče ve smyslu čl. 2 odst. 2 písm. b) směrnice 2000/43/ES v případě, kdy uchazeč, který je občanem Unie, sice složil srovnatelnou závěrečnou zkoušku ve státě, který není členskou zemí Evropské unie, aniž by volba místa složení závěrečné zkoušky souvisela s etnickým původem uchazeče, ale vzhledem ke svému bydlišti v tuzemsku a plynné znalosti německého jazyka měl jako rezident možnost složit po svém studiu práva v tuzemsku první státní zkoušku z práva v Německu?

Je při tom důležitá okolnost, že cílem, který tento stipendijní program bez uplatňování diskriminačních charakteristik sleduje, je umožnit absolventům právnického studia v Německu podporou výzkumných či studijních projektů v zahraničí seznámit se se zahraničními právními systémy a získat v zahraničí zkušenosti a jazykové znalosti?"

15. Písemná vyjádření předložily nadace, německá vláda a Evropská komise. H. J. Maniero, nadace, německá vláda a Komise přednesli svá ústní vyjádření na jednání konaném dne 30. května 2018.

16. Jak požadoval Soudní dvůr, v tomto stanovisku se omezím pouze na posouzení první otázky.

Posouzení

17. Předkládající soud se táže, zda udělování stipendií registrovaným spolkem za účelem podpory výzkumných či studijních projektů v zahraničí spadá do oblasti působnosti čl. 3 odst. 1 písm. g) směrnice 2000/43, vzhledem k tomu, že souvisí se „vzděláním". Úvodem poznamenávám, že projednávaná věc se týká pojmu „vzdělání" v kontextu směrnice 2000/43, a *nikoliv* možných důsledků pro uznávání diplomů nebo volný pohyb osob.

18. Nadace a německá vláda uvádějí, že pojem vzdělání by měl být vykládán tak, že nezahrnuje udělování stipendií. Své argumenty zakládají v zásadě na legislativní historii a systematice směrnice.

19. Komise na druhé straně tvrdí, že by směrnice 2000/43 měla být vykládána široce, což je tvrzení, se kterým H. J. Maniero souhlasí. Udělování stipendií by tak mělo být zahrnuto ve slově „vzdělání" v čl. 3 odst. 1 písm. g).

20. Podle ustálené judikatury požadavek jednotného uplatňování unijního práva a zásada rovnosti vyžadují, aby pojmy v ustanovení unijního práva, které výslovně neodkazuje na právo členských států za účelem vymezení svého smyslu a dosahu, byly zpravidla vykládány nezávislým a jednotným způsobem v celé Evropské unii. Znění směrnice 2000/43 však neposkytuje konkrétní vodítko, jak má být chápán pojem „vzdělání", ani neobsahuje, pokud jde o význam uvedeného pojmu, žádný odkaz na vnitrostátní právní předpisy. Z toho vyplývá, že pro účely směrnice je třeba mít za to, že pojem „vzdělání" označuje autonomní pojem unijního práva, který musí být v členských státech vykládán

jednotně[7].

21. Podle ustálené judikatury Soudního dvora musí být význam a dosah výrazu, pro který unijní právo nestanoví žádnou definici, určeny v souladu s jeho obvyklým smyslem v běžném jazyce, s přihlédnutím ke kontextu, ve kterém je použit, a cílům, které sleduje právní úprava, jejíž je součástí[8].

22. Vzdělání je obvykle chápáno jako „akt nebo proces získávání znalostí, a to zejména systematické získávání znalostí v dětství a v dospívání“[9]. Nechybí názorné definice pojmu „vzdělání“[10]; v Mezinárodní standardní klasifikaci vzdělání (2011) se uvádí: „proces, během něhož společnosti úmyslně předávají své nabyté informace, vědomosti, znalosti, postoje, hodnoty, dovednosti, schopnosti a chování mezi generacemi. Zahrnuje sdělování, které má mít za následek učení“[11]. Z toho vyplývá, že vzdělání je duševní proces. Vzdělání se tedy skládá ze dvou aspektů, jednoho věcného (je „duševní“) a druhého funkčního (je to „proces“). Obvykle, avšak nikoliv vždy, se vzdělání odehrává ve škole nebo na univerzitě. Do uvedeného pojmu bych doplnila výzkum, je-li prováděn ve vzdělávacím zařízení, jelikož účelem takového výzkumu je získání a předání znalostí spíše než podpora komerčních cílů. Přestože se při odkazu na vzdělání myslí především na mladé lidi, je důležité zdůraznit, že vzdělání se týká všech věkových skupin. Celoživotní učení dnes hraje důležitou roli v profesionálním a osobním vývoji jedinců[12]. Lze tedy také nalézt iniciativy jako „université du troisième âge“ umožňující těm, kteří odešli do důchodu z aktivního ekonomického života, rozšířit své znalosti.

23. Z obvyklého významu slova „vzdělání“, který je – podotýkám – velmi široký, není zjevné, že by udělování stipendií bylo nutně zahrnuto v jeho rozsahu.

24. Přistoupím proto k posouzení kontextu a cílů předpisů, jejichž je uvedený pojem součástí.

25. Účelem směrnice 2000/43 je stanovit rámec pro boj s diskriminací na základě rasy nebo etnického původu s cílem zavést v členských státech zásadu rovného zacházení[13]. V rámci své oblasti působnosti je konkrétním vyjádřením zásady zákazu diskriminace na základě rasy a etnického původu, která je zakotvena v článku 21 Listiny[14]. Odůvodnění směrnice popisuje ochranu proti diskriminaci jako obecné právo a v tomto směru odkazuje na různé mezinárodní smlouvy, které uvedené právo uznávají[15].

7 – V tomto směru viz rozsudek ze dne 2. března 2017, J. D., C-4/16, EU:C:2017:153, body 23 a 24 a citovaná judikatura.

8 – Rozsudek ze dne 3. září 2014, Deckmyn a Vrijheidsfonds, C-201/13, EU:C:2014:2132, bod 19 a citovaná judikatura.

9 – Uvedená definice vzdělání je obsažena v Collinsově slovníku angličtiny. Oxfordský slovník angličtiny obsahuje definici „proces poskytování a absolvování systematické výuky, zejména ve škole či na univerzitě“. Společně uvedené dvě definice odpovídají obvyklému chápání významu pojmu „vzdělání“.

10 – Definice „vzdělání“ ve francouzštině obsažená ve slovníku Petit Robert se mi zdá být ještě širší: „mise en œuvre des moyens propres à assurer la formation et le développement d'un être humain“. V němčině, tedy jednacím jazyku v projednávané věci, Duden – Deutsches Universalwörterbuch pod pojmem „Bildung“ uvádí „a) das Bilden (5), Erziehung: die B. der Jugend; mehr für die B. tun; b) das Gebildetsein; das Ausgebildetsein; erworbenes Allgemeinwissen: eine wissenschaftliche, künstlerische, humanistische B.; seine B. vervollständigen, vertiefen; eine umfassende B. besitzen; eine vorzügliche B. erhalten; ein Mann von B. (ein gebildeter Mann); das gehört zur allgemeinen B. (das sollte jeder Gebildete wissen); c) (seltener) gutes Benehmen: sie hat keine B. (weiß nicht, was sich schickt)“.
Z etymologického hlediska průzkum různých jazykových verzí směrnice ukazuje, že sedm z nich (anglicky: „education“, francouzsky: „éducation“, maltsky: „edukazzjoni“, polsky: „edukacji”, portugalsky: „educação”, rumunsky: „educația“ a španělsky: „educación“) používá slovo, které je etymologicky odvozeno z latinského slovesa *educare*„vychovávat, vychovat, vzdělávat“, souvisejícího s *educere*„ukázat, vést“.

11 – Mezinárodní standardní klasifikace vzdělání odkazuje na mezinárodní klasifikaci pro třídění vzdělávacích programů a souvisejících kvalifikací podle úrovní a oborů navrženou Organizací OSN pro výchovu, vědu a kulturu. Uvedená definice je částečně reprodukována jako definice „vzdělávání“ v čl. 2 písm. d) nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 452/2008 ze dne 23. dubna 2008 o vypracovávání a rozvoji statistik o vzdělávání a celoživotním učení (Úř. věst. 2008, L 145, s. 227).

12 – Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 1288/2013 ze dne 11. prosince 2013, kterým se zavádí program „Erasmus+“: program Unie pro vzdělávání, odbornou přípravu, mládež a sport a zrušují rozhodnutí č. 1719/2006/ES, č. 1720/2006/ES a č. 1298/2008/ES (Úř. věst. 2013, L 347, s. 50), definuje „celoživotní učení“ jako „veškeré všeobecné vzdělávání, odborné vzdělávání a příprava, neformální a informální učení v průběhu života, jejichž výsledkem je zdokonalení znalostí, dovedností a schopností nebo zapojení do společnosti v osobní, občanské, kulturní, sociální nebo se zaměstnáním související perspektivě, včetně poskytování poradenských služeb“.

13 – Článek 1.

14 – Rozsudek ze dne 16. července 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria, C-83/14, EU:C:2015:480, body 58 a 72 a citovaná judikatura.

15 – Bod 3 odůvodnění.

26. Dále v bodech 9, 12 a 13 odůvodnění unijní normotvůrce zamýšlel zdůraznit, že: i) diskriminace na základě rasy nebo etnického původu může ohrozit dosažení cílů Smlouvy, zejména dosažení vysoké úrovně zaměstnanosti a sociální ochrany, zvyšování životní úrovně a kvality života a podpory hospodářské a sociální soudržnosti a solidarity, jakož i cíle rozvíjet Evropskou unii jako prostor svobody, bezpečnosti a práva, a dále že ii) zákaz jakékoli diskriminace tohoto typu má zejména zajistit rozvoj demokratických a tolerantních společností, které umožňují účast všech jednotlivců bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ [16].

27. Oblast působnosti směrnice 2000/43 je široká. *Ratione personae* zahrnuje všechny fyzické osoby a chrání je před diskriminací na základě rasy nebo etnického původu [17]. Uvedená ochrana se použije na veřejný i soukromý sektor včetně veřejných subjektů [18]. *Ratione materiae* překračuje rámec přístupu k zaměstnání a samostatně výdělečné činnosti a vztahuje se na oblasti taxativně vyjmenované v čl. 3 odst. 1 [19].

28. Jak Soudní dvůr ustáleně judikuje, s ohledem na účel směrnice 2000/43 a povahu práv, která má chránit, její oblast působnost nemůže být vymezena restriktivně [20]. Uvedený závěr se použije na pojmy směrnice, které vymezují její věcnou působnost, jako zaměstnání, odborné poradenství a vzdělávání, pracovní podmínky, sociální ochrana a výhody a samozřejmě vzdělání [21].

29. Zahrnuje uvedený široký výklad pojmu „vzdělání“ rovněž udělování stipendií?

30. Udělování stipendií jako takové neodpovídá duševnímu procesu, který představuje vzdělání. Týká se přístupu ke vzdělání.

31. Podle mého názoru je však přístup ke vzdělání nezbytnou součástí samotného vzdělání, zejména v kontextu právního nástroje pro boj proti diskriminaci.

32. Pro účely boje proti diskriminaci, pokud by byl vynechán přístup ke vzdělání, co by zůstalo v pojmu „vzdělání“? V učebně (pokud zaujmeme velmi klasický pohled na vzdělání) může každý sedět vepředu a každý může klást otázky. V dnešní době by bylo nepředstavitelné, že by určitá etnická skupina musela sedět vzadu a nebylo by jí dovoleno oslovit učitele. Stejně samozřejmě by všichni studenti měli být hodnoceni podle stejných kritérií, podle svých zásluh, a nikoliv jejich rasy nebo etnického původu, a všichni studenti by měli po úspěšném absolvování stejných lekcí získat stejný diplom [22]. Avšak možnost být za stejných podmínek přijat na všechny školy a být připuštěn ke všem lekcím odpovídá *přístupu* ke vzdělání. Bez tohoto přístupu nemůže existovat žádné vzdělání. Aby bylo jasno, slovo „vzdělání“ nutně zahrnuje slova „přístup ke“ vzdělání; uvedená slova jsou koexistující a vzájemně provázaná a oddělit je od sebe by zbavilo směrnici jejího účelu boje proti diskriminaci ve vzdělání.

16 – Viz též rozsudek ze dne 16. července 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria, C-83/14, EU:C:2015:480, bod 74.

17 – Článek 3 odst. 1 a bod 16 odůvodnění. Poskytnutá ochrana se podle potřeby vztahuje i na právnické osoby, pokud jsou diskriminovány na základě rasy nebo etnického původu svých členů.

18 – Článek 3 odst. 1.

19 – Viz bod 12 odůvodnění směrnice a rozsudek ze dne 12. května 2011, Runevič-Vardyn a Wardyn, C-391/09, EU:C:2011:291, body 41 a 42. V tomto ohledu je její oblast působnosti širší než oblast působnosti směrnice Rady 2000/78/ES ze dne 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání (Úř. věst. 2000, L 303, s. 16; Zvl. vyd. 05/04, s. 79).

20 – Rozsudek ze dne 16. července 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria, C-83/14, EU:C:2015:480, bod 42 a citovaná judikatura.

21 – Viz v tomto směru k přístupu ke zboží a dodávkám zboží [čl. 3 odst. 1 písm. h) směrnice 2000/43] rozsudek ze dne 16. července 2015, CHEZ Razpredelenie Bulgaria, C-83/14, EU:C:2015:480, bod 43.

22 – Na tomto místě poznamenávám, že segregace ve vzdělání z rasových a etnických důvodů byla normou v režimu apartheidu v Jižní Africe a že ženám, přestože složily úplně stejné zkoušky jako jejich mužské protějšky, nebyly udělovány tituly na Cambridgeské univerzitě do prosince 1947.

33. Přístup ke vzdělání má samozřejmě mnoho součástí. Mohl by jím být fyzický přístup do budovy, zavedení systému *numeru clausu*, aby byl regulován počet studentů, schopnost půjčit si nebo koupit učebnice, schopnost hradit životní náklady (mezi mnoha jinými). Školy, univerzity a jiné instituce proto často udělují stipendia na pokrytí poplatků za vzdělávací programy, cestovní výdaje vzniklé studiem v zahraničí nebo životní náklady (ať už v penězích nebo v nepeněžitých dávkách, jako je poskytnutí bezplatného ubytování nebo stravování).

34. Financování je zásadním aspektem přístupu ke vzdělání. Vyloučení určité etnické skupiny z takového financování znamená, zejména u vzdělávacích programů, za něž jsou stanoveny velmi vysoké poplatky, vyloučení uvedené skupiny ze vzdělávání. To vede k zachování jakékoliv diskriminace dotčené skupiny. Jak uvedla Komise ve svém návrhu směrnice, vysoká kvalita vzdělání je předpokladem pro úspěšnou integraci do společnosti a nemělo by být opomíjeno rovné zacházení při výběrových řízeních (tj. v přístupu ke vzdělání)[23]. Teleologický výklad pojmu „vzdělání“ mluví jasně ve prospěch zahrnutí aspektů přístupu ke vzdělání do oblasti působnosti směrnice.

35. Posouzení pojmu „vzdělání“ v obecnějším kontextu unijního práva ukazuje na stejný závěr. Právo na vzdělání (a přístup k odborné přípravě), jakož i ochrana před diskriminací na základě rasy nebo etnického původu jsou základní práva uznaná články 14 a 21 Listiny. Při rozhodování, jak vykládat pojem „vzdělání“ v kontextu směrnice 2000/43, je důležité mít na paměti, že uvedená otázka je položena při střetu dvou základních práv.

36. Judikatura Soudního dvora již pojem vzdělání vyložila široce ve věcech týkajících se rovného zacházení tak, že zahrnuje aspekty přístupu ke vzdělání. Tak v řízení zahájeném dvěma německými studenty, jimž Nizozemsko odmítlo přiznat stejné financování studií jako nizozemským studentům, Soudní dvůr konstatoval, že zásada rovného zacházení v přístupu ke vzdělávacím kurzům pro děti migrujících pracovníků stanovená v čl. 12 nařízení (EHS) č. 1612/68[24] neodkazuje pouze na pravidla týkající se samotného přijetí, nýbrž rovněž na obecná opatření určená k usnadnění docházky za účelem vzdělávání[25].

37. Obdobně při výkladu článku 7 Smlouvy o EHS (nyní čl. 21 odst. 2 SFEU) Soudní dvůr konstatoval, že zásada rovného zacházení v podmínkách přístupu k odborné přípravě se použije nejen na požadavky stanovené dotčeným vzdělávacím zařízením, jako jsou poplatky za zápis, ale také na jakékoli opatření, které může zabránit výkonu uvedeného práva, jako právo pobytu v členském státu, kde kurz probíhá[26].

38. Ve věci Bidar Soudní dvůr vysvětlil, že po zavedení pojmu občanství Unie ve Smlouvě o ES spolu s vložením kapitoly věnované mimo jiné vzdělání a odborné přípravě spadá situace občana Unie, který legálně pobývá v jiném členském státě, pro účely získání podpory poskytované studentům ke krytí jejich životních nákladů, ať již ve formě dotované půjčky, nebo stipendia, do působnosti zákazu diskriminace na základě státní příslušnosti. Soudní dvůr zde nerozlišoval mezi různými aspekty přístupu ke vzdělání krytému financováním[27].

23 – Návrh směrnice Rady, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, COM(1999) 566 final (dále jen „návrh Komise“), s. 5.

24 – Nařízení Rady ze dne 15. října 1968 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství (Úř. věst. 1968, L 257, s. 2; Zvl. vyd. 05/01, s. 15), zrušené nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 492/2011 ze dne 5. dubna 2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie (Úř. věst. 2011, L 141, s. 1). Podotýkám, že uvedené nařízení sloužilo jako inspirace pro Komisi a její vysvětlení některých pojmů použitých ve směrnici 2000/43; návrh Komise, s. 7.

25 – Viz rozsudek ze dne 15. března 1989, Echternach a Moritz, 389/87 a 390/87, EU:C:1989:130, bod 33. V předcházející věci, která se rovněž týkala článku 12 nařízení č. 1612/68, Soudní dvůr konstatoval v rozsudku ze dne 3. července 1974, Casagrande, 9/74, EU:C:1974:74, bod 7, že „integrace předpokládá, že v případě dítěte zahraničního pracovníka, které si přeje mít středoškolské vzdělání, může takové dítě využít výhod […] vztahujících se ke vzdělávacím grantům za stejných podmínek jako občané, kteří jsou ve stejném postavení“.

26 – Rozsudek ze dne 26. února 1992, Raulin, C-357/89, EU:C:1992:87, bod 34.

27 – Rozsudek ze dne 15. března 2005, C-209/03, EU:C:2005:169, body 39 až 42. Uvedený rozsudek znamenal vývoj oproti předchozí judikatuře, kde Soudní dvůr konstatoval, že za daného (tehdejšího) stavu vývoje práva Společenství spadají vzdělání a podpora poskytovaná studentům na obživu a přípravu mimo pravomoci EHS; viz rozsudek ze dne 21. června 1988, Lair, 39/86, EU:C:1988:322, bod 15.

39. Kromě toho jak Komise konstatovala při jednání, bez ohledu na to, že článek 165 SFEU upravující pravomoc Evropské unie v oblasti vzdělávání výslovně nezmiňuje financování studia, uvedený článek sloužil jako právní základ pro zřízení programu Erasmus+, který zahrnuje mimo jiné financování vzdělávací mobility jednotlivců [28]. Tato skutečnost podle mého názoru odráží význam připisovaný přístupu ke vzdělání unijním normotvůrcem jakožto základní aspekt vzdělání.

40. Nicméně k tomu, aby bylo možné rozhodnout, zda je udělování stipendia zahrnuto v působnosti čl. 3 odst. 1 písm. g) směrnice 2000/43, či nikoliv, bych nehledala vodítko v čl. 11 odst. 1 písm. b) směrnice Rady 2003/109/EC (tato myšlenka byla zkoumána při jednání) [29]. Uvedené ustanovení se týká rovného zacházení s dlouhodobě pobývajícími rezidenty a státními příslušníky hostitelského členského státu, pokud jde o „všeobecné a odborné vzdělávání, včetně stipendií v souladu s vnitrostátními právními předpisy“. Z odkazu na „vnitrostátní právní předpisy“ je zřejmé, že výklad uvedeného ustanovení, pokud se jedná o to, co představuje „stipendium“, nemá být prováděn podle zásad použitelných na autonomní pojmy unijního práva (viz body 20 a 21 výše). V tomto kontextu a vzhledem k odlišné osobní a věcné působnosti uvedených dvou směrnic nepovažuji za vhodné se při výkladu pojmu „vzdělání“ v kontextu směrnice 2000/43 opírat o směrnici 2003/109.

41. Pokud jde o legislativní historii směrnice 2000/43, čl. 3 odst. 1 písm. g) návrhu Komise vysvětlil, že působnost pojmu „vzdělání“ má být „včetně grantů a stipendií při plném respektování odpovědnosti členských států za obsah výuky a organizaci vzdělávacích systémů a jejich kulturní a jazykové rozmanitosti“ [30]. Uvedené vysvětlení však bylo z finálního znění směrnice přijatého Radou odstraněno. Nadace a německá vláda se domnívají, že uvedená skutečnost svědčí o tom, že se unijní normotvůrce vědomě rozhodl vyloučit granty a stipendia z působnosti uvedeného ustanovení.

42. S uvedeným výkladem nesouhlasím.

43. Věta, jež byla odstraněna z finálního znění, zahrnovala rovněž povinnost respektovat odpovědnost členských států za obsah výuky a organizaci svých vzdělávacích systémů. Uvedená věta opakuje slovo od slova čl. 165 odst. 1 SFEU, který stanoví pravomoc Unie v oblasti vzdělávání. Přestože čl. 165 odst. 1 SFEU není právním základem směrnice 2000/43, věcná působnost uvedené směrnice se přirozeně omezuje na pravomoci svěřené EU [31]. Proto úmysl normotvůrce, když odstranil větu „při plném respektování odpovědnosti členských států za obsah výuky a organizaci vzdělávacích systémů a jejich kulturní a jazykové rozmanitosti“ z čl. 3 odst. 1 písm. g) směrnice 2000/43 nemohl změnit rozsah působnosti uvedeného ustanovení. A zatímco úmysl normotvůrce při odstraňování uvedeného textu není jistý, je jistě možným vysvětlením, že účelem bylo odstranění tautologického znění. Odstranění zjednodušuje znění uvedeného ustanovení, aniž by byl měněn rozsah jeho působnosti, a zároveň je odstraněním odkazu na pravomoci členských států zdůrazněna autonomní povaha použitých pojmů. Logicky se stejný závěr použije na první část věty, jež byla odstraněna, totiž „včetně grantů a stipendií“. Nadace a německá vláda tvrdí, že uvedená slova byla odstraněna za účelem zúžení definice. Ale může tomu být i naopak: tedy tak, že účelem odstranění bylo zajistit širokou definici.

44. Na uvedeném závěru nic nemění skutečnost, že jiné pojmy definující oblast působnosti směrnice [v písmenech a) až e) a h) čl. 3 odst. 1] jsou dále vysvětleny větou začínající slovem „včetně“. Nepřesvědčil mě ani argument, že skutečnost, že pojmy odborné poradenství a vzdělávání jsou v čl. 3 odst. 1 písm. b) zmíněny odděleně, dokládá úmysl zúžit rozsah působnosti pojmu vzdělání.

28 – Nařízení (EU) č. 1288/2013.

29 – Směrnice Rady 2003/109 ze dne 25. listopadu 2003 o právním postavení státních příslušníků třetích zemí, kteří jsou dlouhodobě pobývajícími rezidenty (Úř. věst. 2004, L 16 s. 44; Zvl. vyd. 19/06, s. 272).

30 – Návrh Komise, s. 8.

31 – Článek 3 odst. 1 směrnice.

45. Odborné poradenství a vzdělávání jsou úzce spojeny s přístupem k zaměstnání, a jsou tedy zmíněny přímo za uvedeným aspektem. V době, kdy odborné vzdělávání bylo jediným pojmem ve Smlouvě o EHS spojeným se vzděláním, Soudní dvůr shledal, že obecně představuje vysokoškolské vzdělání „odborné vzdělávání" ve smyslu článku 128 Smlouvy o EHS, a proto další poplatek za zápis účtovaný studentům, kteří jsou státními příslušníky jiných členských států, zakládá diskriminaci na základě státní příslušnosti v rozporu s článkem 7 Smlouvy o EHS. Je jasné, že v uvedené věci Soudní dvůr pojem „odborné vzdělávání" vykládal široce a cíleně tak, že je zakázána diskriminace na základě státní příslušnosti ve vysokoškolském vzdělávání. Existuje zde analogie s projednávanou věcí v tom ohledu, že by měly být použity stejné metody výkladu, aby se dospělo k širšímu použití předmětného předpisu [32].

46. Komise při jednání uvedla, že udělování stipendií může být rovněž zahrnuto v čl. 3 odst. 1 písm. f) směrnice 2000/43 (sociální výhody). Uvedená otázka může být důležitá, pokud by Soudní dvůr shledal, že udělování stipendií nespadá do oblasti působnosti vzdělání.

47. Návrh Komise stanoví, že sociální výhody mají hospodářskou a kulturní povahu, jako zlevněné jízdné ve veřejné dopravě nebo dotované stravování ve školách pro děti z rodin s nízkým příjmem [33]. Soudní dvůr již konstatoval, že finanční pomoc na obživu a vzdělání poskytnutá za účelem vysokoškolského studia vedoucího k získání profesní kvalifikace představuje sociální výhodu ve smyslu čl. 7 odst. 2 nařízení č. 1612/68 [34]. Podle mého názoru se uvedené týká financování studia, které je „horizontální" – tj. udělované každému podle kritérií vztahujících se například k příjmu nebo situaci v oblasti zaměstnanosti studentů nebo jejich rodičů. Mám za to, že takové případy se vztahují k přístupu ke „vzdělání" a také představují „sociální výhodu". To znamená, že nelze vyloučit přesah působnosti uvedených dvou ustanovení. Avšak v případě, kdy je financování poskytnuto omezenému počtu studentů podle kritérií vztahujících se k jejich studijním výsledkům nebo jiným zásluhám (jak tomu je, jak se zdá, v původním řízení), mělo by uvedené financování podle mého názoru spadat do rozsahu působnosti pojmu „vzdělání".

48. Ze všeho výše uvedeného vyplývá, že pojem „vzdělání" v kontextu směrnice 2000/43 musí být vykládán široce a že zahrnuje aspekty, které souvisejí s přístupem ke vzdělání, jako je financování prostřednictvím stipendií. Musí však existovat skutečná vazba mezi financováním a vzděláním. Stipendium takovou vazbu má, pokud kryje například poplatky za zápis a školné, cestovní výdaje spojené s kurzy, které se konají v jiném státě, nebo náklady na obživu, je-li účelem umožnit studentům docházet na své kurzy [35]. Uvedené aspekty musí ověřit vnitrostátní soud.

49. Proto uzavírám, že pojem „vzdělání" ve smyslu čl. 3 odst. 1 písm. g) směrnice 2000/43 zahrnuje udělování stipendií na podporu výzkumných či studijních projektů v zahraničí. Je úkolem vnitrostátního soudu, aby ověřil existenci skutečné vazby mezi poskytovaným financováním a „vzděláním".

32 – Viz rozsudek ze dne 2. února 1988, Blaizot a další, 24/86, EU:C:1988:43, body 10 až 24, zejm. 19, 20 a 24.

33 – Návrh Komise, s. 7.

34 – Viz rozsudek ze dne 15. prosince 2016, Depesme a další, C-401/15 až C-403/15, EU:C:2016:955, bod 38 a citovaná judikatura. Návrh Komise výslovně čerpá inspiraci (na s. 7) z nařízení č. 1612/68 ohledně pojmu „sociální výhody".

35 – V tomto ohledu jsem toho názoru, že unijní právo se zjevně vyvinulo od doby, kdy Soudní dvůr ve svém rozsudku ze dne 21. června 1988, Brown, 197/86, EU:C:1988:323, v bodě 18 konstatoval, že „v této fázi vývoje práva Společenství spadá podpora poskytovaná studentům na obživu a vzdělání v zásadě mimo rozsah Smlouvy o EHS pro účely článku 7 Smlouvy o EHS". Viz rozsudek ze dne 15. března 2005, Bidar, C-209/03, EU:C:2005:169, body 39 až 42, citované v bodě 38 výše. *A fortiori* tomu tak musí být v kontextu směrnice 2000/43, vezmeme-li v úvahu její účel a systematiku, jak jsou posuzovány v bodech 24 a násl. výše.

Závěry

50. Ve světle výše uvedených úvah navrhuji, aby Soudní dvůr na otázku položenou Bundesgerichtshof (Spolkový soudní dvůr) odpověděl následovně:

„Pojem ‚vzdělání' ve smyslu čl. 3 odst. 1 písm. g) směrnice Rady 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ, zahrnuje udělování stipendií na podporu výzkumných nebo studijních projektů v zahraničí. Je na vnitrostátním soudu, aby ověřil existenci skutečné vazby mezi poskytovaným financováním a ‚vzděláním'."